

113 dana tamnice*

Ivica RELKOVIĆ

Nerazumljiv je rat u kojem su crkveni tornjevi, samostani i drugi sakralni objekti, kulturni spomenici, bolnice, dječji vrtići i razne humanitarne ustanove te institucije masovnih izvješća središnji i »najslađi« cilj razaranja – nerazumljiv je bez posvješćivanja izvora i klice svakoga rata – sotone. No, sotona nikad ne uzima udjela samo na jednoj strani. Ma koliko se svakoj strani izvorom zla činila isključivo ona druga, sotona uvijek nastoji biti »na raspolaganju« svima. Onome tko mu se othrvava danas nastoji podmetnuti zamku u koju će taj sam kročiti sutra; onoga koga ne pridobije laskavim probicima nastoji zarobiti provociranom srditom reakcijom na pogibelj koja ga ima snaći od ruke onoga pridobivenog prvotnim. Na kraju ostaje vječnom Sucu na propitivanje koliko je svaki od nas dopustio sotoni udjela u svojim vlastitim činima. U tome niti smo svi pojedinačno, niti kao zajednica isti. Na svakome je pak, tako i na svakoj zajednici, da u svojim djelima koliko najviše može, u istinski teškim vremenima, isključi sotonin udio.

Čovjeka-neprijatelja, ma koliko njegova mržnja, bijes i srdžba u svojoj žestini bila sručena na nas, ipak ne smijemo poistovjetiti s izvorom zla. On može biti zdušni dionik zla, ali ne kao izvor nego kao žrtva za sebe i druge. Dakako, u slučaju krajnje ustrajnosti, za se žrtva u svojoj konačnici, a za druge u sadašnjem trenutku zlog čina. To nipošto ne znači da se prema zločinu i njegovu djelatniku treba odnositi pasivno, ravnodušno stojeći po strani. Briga za ugtoženoga bližnjeg može dosegnuti i potrebu žrtve i samog života – vlastitoga! Rezultat ove brige za nemoćnog bližnjeg jednako tako može biti izazvani gubitak života samog napadača, ali ova cijena ne pada u volju branitelja nego ulazi u »rizik« svjesnog plana napadača i ostaje na teret njemu samom. Oružana obrana, legitimna i pravedna, nije i jedina djelatna mogućnost branitelja. Jedna od mnogih je i obrana vlastitog srca od napadaja mržnje. Dobiti sve bojeve, a izgubiti samo boj spram mržnje u vlastitom srcu, više je nego poraz u svemu drugom. Ta, našu mržnju ne žive drugi, nego mi sami! Da, njezin pokretač može biti zločin neprijatelja, ali mržnja uvijek i naposljetku ostaje teretom onoga čijim srcem zagospodari. Krunica oko vrata našega branitelja upravo je najkonkretnije oružje protiv nasrtaja mržnje na njegovo srce. U protivnom bila bi zlouporaba milosti Neba. Ne možemo ni zamisliti kakav bi nam poraz bio pobijedeni domovinski neprijatelj, a naslijedeno njegovo izvorno neprijateljstvo kao načelo vlastitog potonjeg djelovanja.

* Tekst koji slijedi odabir je ulomaka, za ovu prigodu neznatno doradenih, iz istoimene (neobjavljene) knjige sjećanja i svjedočanstava s hodočašća u Medugorje.

Međugorje, bez želje prejudiciranja crkvenog konačnog stava, činjenično je od svojih početaka zov istinskog Mira i opomena na ozbiljnost spram opasnosti sotonina »protuplana«. Međugorski misterij uistinu vremenski prethodi današnjoj tragediji našeg i drugih naroda na ovim prostorima. Kao takvo ono može nositi signal nama u sadašnjem trenutku. Napokon, ono je bilo i biva inspiracijom brojnih duhovnih angažmana različitih konkretnih postignuća. Uostalom, Gamalielov poučak Židovima vrijedi za svaki duhovni misterij: ako je od ljudi – propast će; ako je pak izljev Neba, upravo po neodoljivoj privrženosti »malenih«, živjet će na slavu Bogu.

Može li se, poradi ma kakvih zamolbi nebeskoj Majci, ponuditi zavjet pješačkog hodočašća kojemu bi, neizostavno, jedan dio puta imao presijecati »barikade« i terene tvojem narodu neprijateljske strane? Uz svu svijest o brojnosti najokrutnije masakriranih sunarodnjaka u ratom zahvaćenim zonama može li se poželjati, bez oružja i druge tjelesne zaštite a s kronicom (koja je samo još jači »stimulus bijesa« samopostavljenom neprijatelju), kročiti s onu stranu »barikade«? Ljudska logika jasna je i određena: ne! Suprotna mogućnost za ovu ostaje tek ludost. No, Krist je ovu logiku, štoviše u Petrovu slučaju, »nagradi« nelijepim prijekorom o njezinu sotonskom izvoru. Odbacivši ovu računđijsku ljudsku logiku u korist logike žrtve i »logike malenih« je li nam Krist želio ostaviti tek verbalni paradoks ili uistinu živi primjer djelovanja? Ne nastojimo li mi, poradi vlastite lijenosti i lažnoga međuljudskog obzira, Kristov nauk uzimati pomalo uvjetno i razblaženo stoljećima Njegova tjelesnog izbjivanja iz naše »dimenzije«? Pa što dočekasmo – otvoren ponor pod svojim nogama! No volja Očeva i Kristova logika žrtve nije uvijek, niti je ikad, ponajprije izginuće nego otvorenost i poticaj povjerenja i predanja u ruke ove Volje. Sjetimo se tek Abrahama i Izaka u dramatici žrtve i nagrade poradi nesebičnoga predanja. Dakako, niti smo svi pozvani na takvu dramatičnost žrtve niti ima smisla ovoj kao takvoj samovoljno težiti, još manje svojeglavo joj se izložiti nego je čitav smisao u otvorenosti spram povjerenja u dobrohotnost volje Očeve, ma koliko se ljudskoj logici pokatkad pogubnim učinio njezin autentičan zov.

Jesam li ja uopće osjetio »zov«, još više – je li on uistinu autentičan, ostaje tajnom ma kako je izrekao (jer stoji na razmeđu moje iskrenosti i vašeg povjerenja u nju), a sam Krist je preporučio da naše svjedočanstvo ne prelazi »da« i »ne«. Sve što je više od toga rađa ili je rođeno iz nepovjerenja te mu nikakve »zakletve« ne mogu odsjeći granu sumnje na kojoj počiva.

U Međugorje sam, ni od koga od ljudi nagovoren, krenuo u nedjelju 29. rujna 1991. godine, na blagdan trojice arkandela. Krenuo sam nakon jutarnje svete mise u zagrebačkoj katedrali Uznesenja Blažene Djevice Marije. Prije puta zatražio sam i dobio blagoslov kojim se običava za-

početi hodočašće. S nakanom hodočašća bilo je poznato svega pet-šest osoba, od kojih dvojica svećenika, dan prije i na sam dan kretanja na hodočašće. Zavjet je bio: u devet dana puta o kruhu i vodi (osim nedjelje) nastojati hodočastiti smjerom Zagreb-Karlovac-Slunj-Knin-Imotski-Međugorje, a nakon »devetnice« nastojati stići u Međugorje s onog mjesta gdje dotad budem zadržan i to tako kako se otvori mogućnost, uz želju da se unatrag ne vraćam ni pred kakvom zaprekom sve do dolaska u Međugorje.

Uhićen sam trećeg dana puta, na svoj rođendan, 1. listopada, u selu Veljun, dvadesetak kilometara u dubini »neprijateljske zone«. Utamničen sam bio u Vojniću do 22. siječnja 1992. godine kada sam pušten bez razmjene, uz svojevrsan izgovor »inspektora« što sam uopće i bio uhićen. Čak su mi i prvog dana oduzetu krunicu htjeli, na moje traženje, vratiti, ali je nisu, ni zajedno sa mnom, uspjeli pronaći u ostacima kojekakvih predmeta oduzetih od većine utamničenih. Dokumente i potvrde o hodočašću koje sam imao prilikom uhićenja vratili su mi, uz autobusnu voznu kartu do Banja Luke te nešto novca za nastavak puta kući (prilikom uhićenja novca nisam imao, jer ga nisam niti nosio na put). Osim mene puštena su i dva mladića iz Hercegovine te smo dobiveni novac za putne troškove iskoristili za slavlenu svetu Misu u Međugorju za ostale utamničene u tom logoru. Tako je novcem dobivenim od tamničara potaknuta sveta Misa za utamničene u njihovu logoru!

U logoru sam, usprkos ležanju na vlažnom i hladnom podu te besprimjerno lošim higijenskim uvjetima, usčuvao tjelesno zdravlje. Ukupni pedesetsedmodnevni post o kruhu i vodi, od polaska pa do dolaska u Međugorje 25. siječnja 1992, upriličen u nekoliko većih ciklusa, nije ostavio, ljudskom logikom očekivanih, negativnih tragova, čak ni bitnih oscilacija u tjelesnoj težini i ukupnom dojmu izvanjske iscrpljenosti. U 113 dana tamnovanja nisam »uspio« biti tjelesno maltretiran u spomena vrijednom obliku iako su mi dvaput zaprijetili najgorim ishodom. Oba puta rezultat je bio sasvim suprotan: prilikom uhićenja prijetnja većine proizvela je zaštitu od strane dvojice njihovih suboraca, a drugi put prijetnja od dvojice čuvara upućena meni rezultirala je obećanjem ovima nadređenog da više nitko neće biti maltretiran, što se uistinu i ostvarilo sve do izlaska posljednje skupine utamničenih iz tog logora, 3. ožujka 1992, nakon čega je, po njihovu svjedočanstvu, logor potpuno ispražnjen!

Jesam li ja svemu tome mogao biti redatelj? Ta, jesam li na ovako teogoban, a opet nezaustavljivo uspješan put spram zavjetovanog cilja, krenuo, po ljudskoj računđijskoj logici, iz hirovite ludosti s pregrštom sretnih slučajnosti? Ili su ipak sreća i slučaj nesposobni režirati ovako nevjerovatan splet okolnosti, što mi je, uostalom, više puta (pa i od svećenika) u obliku negativnog prigovora u oči nabačeno na usputnim odmorištima prije ulaska u ratnu zonu. Dakako, s naglaskom da će me sreća izdati

prvim korakom na »onoj strani« čime će mi život vrlo »malo vrijediti«. Ljudska logika običava tvrditi kako je određen izvanredan ishod jednostavno nemoguć, a kad se ovaj upravo tako izvanredno odvije ona brže-bolje poseže za svojim »čarobnim« i »logičnim« pojašnjenjem: slučajna sreća!

Kratak odgovor: da slučaj nije kreator čitavog puta govori već i to da sam na put krenuo baš svjesnom namjerom. Da ni sreća nije »imala svoje prste« govori i koincidencija istodobne bratove pogibije u dubokoj pozadini zapadnoslavonskog ratišta, čime moje tamnovanje nipošto ne može dobiti okvir sretnog svršetka. Uostalom, slučaj i sreća ne mogu dati smisao niti njegovoj pogibiji niti mojem tamnovanju.

Rodendansko iznenađenje ili susret prije susreta

U ponedjeljak, 30. rujna 1991, oko 15 sati, pojavio sam se na slunjskim brdima (posljednjoj kontrolnoj točki hrvatske vojske južno od Karlovca u to vrijeme) gdje sam upoznat sa stanjem na daljem dijelu puta. Bilo je napose nepovoljno vrijeme jer se ovo ratište tek rasplamsalo te je žestina naoružanih samovoljnih skupina bila u uzletu. Preporučili su mi da, ukoliko ipak želim dalje, potražim prenoćište u župi Ladvenjak, a dalje nastavim sutradan ujutro, kako me noć ne bi uhvatila na dijelu puta pod kontrolom srpskih raznorodnih formacija. Dakako, upozoravali su: ako uopće uspijem kročiti živ na »njihov teren«. Uz naputke i pomoć prešao sam rijeku Koranu i našao se u Ladvenjaku. Ovdje me je prihvatio župnik i ponudio prenoćište u podrumu župskog stana, jer su noćna bombardiranja bila gotovo neizostavna pojava.

Ispred male, ali lijepe (iako nekoliko puta pogođene i tada neznatno oštećene) crkve sv. Vida čekalo me nemalo ugodno iznenađenje. Na malom, lijepo uređenom prostoru, pokraj crkve, stajao je sedamdestak centimetara visok kip Majke Božje, vjerna bijela kopija kipa međugorske Gospe s bijelom krunicom oko ispružene lijeve ruke. Dojam koji je ostavljalo ovo »minijaturno Međugorje« bio je snažniji nego sve nevjerice koje su me dotad pratile na putu. Za me je to bila i poruka o ispravnosti volje daljeg puta, ali i posljednje pitanje: imaš li baš povjerenja dokraja?

Evo, stojim pred tobom uoči i ispred prvog koraka potvrde potpunog povjerenja u snagu i smisao svoje volje. Ali »zaboravi svoje želje i prohtjeve poradi Božjeg plana, a ne onoga što tvoja ljudska sebična i propadljiva logika želi«. Ljudska logika ne vjeruje da se »barikade« mogu srušiti korakom potpunog povjerenja. Ne vjeruje da »riječ« uistinu može biti »živa« i »djelotvorna« čak i u sasvim konkretnoj pojavnosti, a ne tek kao apstraktna verbalna dosjetka. Podaj povjerenje potpuno i bezuvjetno i ono što ti se čini krajnje nemogućim postat će jednostavnom svagdaš-

njom tvojom stvarnošću. Dapače, sada će ti se neshvatljivo naivnom činiti ona ranija opijenost očiglednostima kojekakvih »znanstvenih« i »nepobitnih« »istina«. Ljudska ti je logika čitavim ranijim putem predbacivala: ludost! U svojem sveznanju predviđala je sve najgore oblike skončanja uludo. Na kraju i savjetovala: okani se i hodočašća i suludog zavjeta te se vrati odakle si i pošao! Ovdje pak, na posljednjem raskrižju takve logike, stojim i ostavljam tvojoj punoj slobodi pravo na odabir: posumnjati i vratiti se ili predano nastaviti dalje prema prvoj »barikadi« kamo ljudska logika nogom ne zna kročiti. Ne diram u tvoju slobodu, ali stojim!

Bez ijednog ljudskog slova taj kip je upravo tako zborio. Nikakva ljudska logika tada ne bi ni pomislila izustiti: stići ćeš na cilj! Ali je upravo takav osjećaj »zračio« odnekud. Nijemi bijeli kip međugorske Gospe četiri mjeseca prije mogega stajanja pred »originalom« u samom Međugorju, ovdje u Ladvenjaku, odlučno je stajao uz crkvicu na brijegu koji je već dobrotno upoznao fijuk granate.

Bilo je jutro, negdje oko osam sati, 1. listopada, kada sam odlučio nastaviti dalje. Moj dvadeset sedmi rođendan, bez ijednog čestitara. Ili se varam? Kako sam znao da danas idem »u ruke neprijatelju«, još jednom sam zastao pred bijelim kipom. Nisam osjećao poželjnim dugotrajno misaono pripremanje te ni u molitvi nisam želio izgubiti previše vremena i možda samo dati sumnji i neodlučnosti mjesta za protudjelovanje. Ne, nisam ugušivao misli o mogućoj težini današnjeg puta, ali im nisam želio biti sitničavi analitičar. Ta, ponajprije – trebalo je krenuti, a put će doijeti sve svoje »u hod« . Stojeći pred kipom uspio sam tek promrmljati koju Zdravomariju, ali sam ubrzo shvatio da će za krunicu vremena biti i napretek tijekom predstojećeg pješaćenja, a ovdje sam uspio tek skupiti misao-dvije:

Evo, Majko, ja idem – a Ti mi imaš priliku čestitati rođendan! Pa sad, učini kako Ti znaš i kako je volja Tvoja i volja Očeva. Priredi mi rođendanski dar, bilo ovdje na zemlji, bilo tamo gdje je još ljepše, iako nisam dostojan... Uostalom, ja idem, a kako će biti – to je sada Tvoj problem!

Ladvenjački župnik izišao je iz kuće te smo se pozdravili, a pri polasku sam i njemu otkrio (vjerujem da sam djelovao pomalo zamišljeno): Danas mi je rođendan...

Iz Ladvenjaka krenuo sam prema glavnoj cesti (Karlovac-Slunj) preko jednog napola srušenog koranskog mosta te se zaputio prema Tušiloviću. Jutro je bilo prohladno, a čitav dan povremeno padala je kiša, te sam bio dobrim dijelom puta rijetki i uočljivi prolaznik, a svakako jedini koji je pred sobom imao kilometre puta (ostali su tek prelazili u susjedstvo ili unutar sela poradi neke hitnije potrebe). Više i nisam mnogo razmišljao o samom putu i onome što me može svaki trenutak zadesiti nego sam »vrtio« tek jednu te istu molitvu: »Oče naš, koji jesi...« I tako gotovo ne-

prekidno. Sva moja koncentracija bila je usmjerena samo na svaki idući korak, i na to da se ne bi dogodilo da »noge stanu«. Još sam u Zagrebu odlučio: proći ću pokraj onih koji me ne zaustave, a stati onome tko mi se obrati na putu, ali uz čvrstu namjeru da se ne vratim unatrag ni pred kakvom zaprekom.

Prolazeći kroz jedno selo između dviju sukobljenih strana, »ničiju zemlju«, nisam bio zaustavljen te sam se ubrzo našao ni stotinjak metara ispred prve »barikade« mojem narodu neprijateljske strane. Jesam li išta, u klasičnom smislu »mislio«, ne znam. Korak niti sam ubrzavao niti usporavao, ali riječi Očenaša, vjerujem, – jesam! »Barikada« je bila postavljena od »ježeva« i sličnih zapreka tako da je ostavljen tek uzak prolaz za jedno vozilo koje najprije pregleda jedan »milicioner«, dok ostali (njih šest-sedam u različitim odorama) stoje sa strane i vrše dalje pretrese, po potrebi. Prilikom prolaska zaustavljanje i legitimiranje obvezno je kako za vozila tako i za sve druge koji imaju onuda proći. Kada sam stigao na desetak metara do »barikade«, upravo je jedno osobno vozilo bilo zaustavljeno na ovom uskom prolazu. Zaputio sam se prema prolazu uz onu istu stranu vozila na kojoj je stajao »milicioner« koji je legitimirao putnike u vozilu. Prošao sam pokraj njega tako da mi se on gotovo izmaknuo kako bih se uspio provući kroz uski prolaz između vozila i zapreke. Zatim sam tako nastavio i pokraj njegovih preostalih suboraca, a da me niti jedan nije zaustavio, primijetivši da me neki pomalo zbunjeno mjerkaju pogledima. Iza mene je ostala prva »barikada«. Sada je samo još moje uho »raslo« u očekivanju prodornog »stani« kada se ovi priberu. No, koraci su se nizali te sam već bio na desetke metara u »njihovu terenu«, a nikakav se povik nije za mnom začuo! Tako sam nastavio dalje.

Kako sam se tada osjećao? Neizrecivo: sretan, iznenađen, začuđen, čak i zbunjen! Prošao sam kroz »nešto« kroza što ni igla ne može proći a da ne bude više puta prebačena iz ruke u ruku, prošao bez zaustavljanja! Što se to zbilo? Sanjam li? Bilo mi je da vrisnem od ushita, da uspjehu dam oduška, ali me onaj »stari razum« peckao: pa tek si sad u njihovu okruženju, tek sad ne možeš niti na jednu stranu a da se ponovo ne suočiš s bilo kojom drugom »barikadom«. Hoće li se ponoviti ovo isto? No, i svaki metar koji se nizao do posljednje »barikade« prema Slunju bio je »barikada«. Uz cestu se nižu kuće, gostionice i drugi vojnički punktovi puni šarolikih odora, a svaki zaselak te čeka kao stranca i neprijatelja.

Preda mnom se, na cesti, odjednom nađe sila naroda i vozila iz meni nepoznatog razloga. A moralo se pravo kroz njih – jer je cesta tako htjela! I opet kao maloprije: kroza svu silu raznolikih vojničkih odora bez zaustavljanja! Bilo je to na benzinskoj crpki u Tušiloviću, kako sam ubrzo uočio, a i čuo njihova međusobna dovikivanja o gorivu koje je stiglo, a kojeg neko vrijeme nije bilo. Tako na daljem putu često uočavam ista

vozila, osobne automobile i traktore, koja i po više puta odlaze i vraćaju se s gorivom. Kako je povremeno padala kiša, a ja bez kišobrana, zaogrnut tek malim »šušakcem« narančaste boje i napola mokar, nisam mogao biti neuočljiv niti ovima niti patrolama »milicije« koje su se više puta sa mnom mimoilazile u oba smjera. Bio sam jedini pokisli pješak, između kuća i zaselaka, na otvorenoj cesti i opet nitko da me zaustavi niti mi provjeri identitet. A, osim mene, gotovo svi koje sam uočio u prolazu bili su u kojekakvim vojničkim odorama.

Stigao sam i pred selo Krnjak. Još mi na slunjskim brdima pripadnici Zbora narodne garde povjeriše da se čuvam toga sela. Tih je dana, naime, u blizini Karlovca uhićena skupina »rezervista«, a jedan njezin dio ustrijeljen. Na njihovoj radio-postaji o ovome se govorilo kao o masakru nenaoružanih. Nisam imao vremena provjeravati istinsko činjenično stanje, niti bi me ono odvrátilo od puta. Ta, u slučaju istinitosti makar i dijela sumnji moje hodočašće i moj zavjet imaju još većeg smisla, jer je ono posvećeno bližnjima i nevoljnima na svim stranama. Bilo kako bilo imao sam upravo ući u Krnjak za koji mi rekoše da kipti od srdžbe i želje za osvetom. Preda mnom se otvarao dugi lijevi zavoj, a negdje na njegovoj sredini nalazilo se nekoliko kuća, gostionica i jedna starija zgrada (u kakvima su obično škole, pošte, mjesni uredi i slično). Gostionica i ova zgrada bile su jedna nasuprot drugoj na najužem dijelu ceste te se nije moglo nego proći kroz mještane i vojnike koji su se tamo zatekli. I opet kao na prvoj »barikadi«! Nitko me ne zaustavlja. Zar me ne vide? Upornim korakom, s pogledom preda se i automatiziranim mislima Očenaša prolazim tik do jednog mještanina srednje starijih godina. Stojeći kraj stare zgrade na lijevoj strani ceste zagonetno se zagleda u me i, tako mi se »činilo«, za mnom. Ali ni glasa da se začuje koji bi me pozvao na zaustavljanje!

Na kraju sela iz jedne kuće izići će »rezervist« i krenuti mi u susret. Nekoliko koraka prije mimoilaženja zastane, zamišljeno me pogleda, okrene se i usporedno sa mnom, drugom stranom ceste, pođe pedesetak metara te se vrati u prizemlje iste kuće u kojoj se, sad uočavam, nalazi još jedna gostionica, drugim riječima još jedan »milicijski« punkt. Pomislio sam: vraća se da me zajedno sa svojim suborcima preispita ispred gostionice, – a ono nitko da izusti riječi.

Ovo su samo »najkritičnija mjesta« izravnog susreta s većim skupinama domaćih civila i svakojakih vojnika. »Između« ovih pak, rubom ceste, od kuće do kuće, od sela do sela (a ova su tako razvučena te nigdje nema većih dijelova otvorene ceste), pješaćim gotovo bez odmaranja. A pred svakom kućom netko vas može zaustaviti i zapitati tko ste i kamo ćete. Između zaselaka još vas više može zaustaviti bilo tko iz prolazećih vozila »milicije«, »vojske«, »dobrovoljaca«; svaka redovita ili slučajna patrola. Ta, svi su pod mobilizacijom svi vitalniji muškarci u vojnim odorama, a ja pješaćim, dobroano pokisao duboko u »njihovoj« zoni, u civilnoj odjeći.

Čitavo vrijeme toga i meni samom neshvatljivog puta »vrtio« sam bez nekakvog reda, automatizirano, tek Očenaš i pokoju kraću naučenu molitvu. Važniji mi je bio osjećaj nekakve sreće i ushita što put prolazi tako čudesno jednostavno. Osjećao sa da ona »energija«, kojoj sam poklonio povjerenje, samo još raste te nema bojazni da će se »potrošiti«, iako sam već osjećao da se može promijeniti »modus« njezina utjecaja na moje kretanje kroz ovo ratno područje. Moja ljudska logika znala me gurati u strepnju spram onog kad-tad nužnog i svakim korakom mogućeg »Stani!«. Kako ću se tada ponijeti? Kako će me tada ta »energija« voditi, kakvu mi snagu dati i oblikovati? Tada sam shvatio, ne kolebljivim ljudskim umom, nego posebnim načinom kojemu nisam ja bio »mislilac« nego više »obuhvaćen mišljenjem« ili nečim jačim od »mišljenja«, dubokim osjećanjem shvatio sam jednu veličanstvenu istinu. Naime, ta »energija« sama priprema »teren« te dobivamo osjećaj kako se sami i ne trebamo »brinuti« nego tek ovoj »prepustiti« i sve će proteći najveličanstvenije! Nikada bolje nisam razumio niti pomislio da se tako konkretno mogu uzeti riječi: »A kada vas predadnu, ne budite zabrinuti kako ćete ili što ćete govoriti, jer će vam se onoga časa dati što treba da govorite. Jer nećete govoriti vi, nego će Duh Oca vašega govoriti preko vas (Mt 10,19-20).

To je najkonkretnija istina spram koje nema nepozvanih da joj ne otvore srce. Ne opstoji tako sitno ljudsko biće kojem ne bi bila ponuđena snaga djelovanja ako se spram nje »otvori«. Nema povlaštenih spram ove milosti, niti neuglednih i odbačenih kojima ne bi stajala kao otvorena mogućnost ako joj se »otvore«. Doista, ono što sam činio i govorio kada me uistinu uhitiše nije moja zasluga (moja su samo ona mjesta gdje sam poželio ustuknuti u napasti nevjerice). Zasluga je to one iste »energije duha« koja mi je dala snagu i nadahnuće za baš takvo ponašanje.

»Stani!«

Već sam nekoliko metara prošao još jednu u nizu gostionica pretvorenih u »milicijske postaje«, u selu Veljun, kada začuh prvo prodorno »Stani!«. Stao sam, okrenuo se i odvratio: »Izvolite!«

Iz gostionice je izašao jedan krupniji »rezervist« te me pozvao k sebi. Prišao sam, a on me uveo u gostionicu. Dok sam pokušavao odgovoriti na njegovo pitanje o svojem identitetu, on se obraćao konobaru te me nije potpuno saslušao, kao ni njegovih nekoliko suboraca. Pred gostionicom je upravo zastao jedan osobni automobil te me ovaj uputi k njemu riječima: »Javi se onome čovjeku.« Učinio sam tako te ovome pojasnio kako »idem prema Slunju, a inače sam na hodočašću, putu Mira« (tako nekako sam se izrazio). Zatražio je osobnu iskaznicu, pogledao je, vratio mi je i dodao: »Sretan put!« Odvratio sam jednim »hvala«, okrenuo se i nastavio

dalje. Tek sada sam bio začuđen takvim prolaskom kroz prvi »kontrolni punkt« na kojemu me zaustaviše, provjeriše i bez ikakve primjedbe dalje propustiše.

No, stotinjak metara dalje izidoše preda me dva starija muškarca, pokraj kojih se, pred kućama, nalazilo i nešto žena. Jedan mi od njih nekoliko puta oštro ponovi: »Stani!« Kako sam im pokušavao lagano prići, on je još jače zahtijevao da stanem. Ponavljao je kako sam im nepoznat te me ne mogu propustiti dok ne pozovu »miliciju« da me legitimira. Objašnjavao sam kako su me upravo legitimirali i propustili, ali ovi nisu popuštali. Jedan od njih imao je specifičnu govornu poteškoću (upravo onaj koji me prvi zaustavio). Nekoliko dana prije puta u Zagrebu susreo sam prijatelja s upravo takvom govornom poteškoćom, a i gotovo istovjetnom »bojom« glasa, kojega sam u posljednje vrijeme vidao ne češće nego jednom u dva-tri mjeseca. Odmah mi je ova koincidencija prostrujala mišlju, jer je sličnost bila tolika da bih zatvaranjem očiju imao osjećaj da mi se obraća moj zagrebački prijatelj.

Napokon mi dopustiše prići, ali pritom izvršiše nekakav oprezan pregled da bi se uvjerali da sam nenaoružan. Oni pak, koliko sam primijetio, oružja nisu imali. Predložih mi sjesti s njima na traktor te poći u »stanicu milicije«, na što sam pristao. Činilo mi se da smo se već sretali na cesti od benzinske crpke do Veljuna. Dok su me vozili, znatiželjno su ponavljali pitanja, ali nisu davali nikakve otvorenije primjedbe na moje dogovore. Nije mi se činilo da im je držanje strogo i neprijateljsko, dapače, osjećao sam kako svoj stav nastoje sakriti uljudnošću. Odvedoše me u nekakvu »milicijsku stanicu« prilično daleko u brdima, izvan glavne prometnice. Ostaviše me jednom stražaru posvjedočivši kako su me zaustavili na glavnoj cesti bez oružja i bez opiranja. Ispred mene nalazila se još jedna gostionica – »milicijska« postaja, u selu Veljun, pred kojom se nalazilo i jedno patrolno vozilo. Prostor ispred kuće bio je tako uređen da se s puta u razinu prizemlja silazilo u visini dviju stepenica. Stajao sam točno uz rub, na uzvišenju. Uza me, na uzvišenju, bila su još dvojica-trojica »milicionera« (od kojih jedan u plavoj, a svi drugi u maskirnoj odjeći), a ostali su mi povremeno prilazili, žučno napadali i dopola otrpjevši odgovore bijesno se povlačili u gostionicu da bi potražili inspiraciju za još pokoju provokaciju. Kako sam stajao na povišenom čak i oni najviši, kada bi mi se unosili u lice žestoko oponirajući mojem držanju, morali su podizati pogled prema gore, a bilo ih je desetak u toj postaji.

Prilazili su mi najprije po dvojica-trojica te bivali vrlo zbunjeni onim što čuju i vide. Kad se osvjedočiše da sam nenaoružan, da sam Hrvat i katolik, štoviš, da to i sam tvrdim, još da sam krenuo na hodočašće u Međugorje, bijes im počeo udarati u glavu. Od staraca koji su me priveli dobili su svjedočanstvo kako sam zaustavljen na cesti, blizu dvadeset kilometara u du-

bini »njihova terena«, što ih je jednostavno šokiralo. Slijedila su pitanja u vezi s prolaskom kroz njihove punktove: »Tko te pustio? Kojim si se putem kretao? Čime si putovao? Pješačio!?...« (I slično.)

Odgovarao sam, što sam kraće mogao, da sam jednostavno prolazio kroz njihove »barikade« na kojima me nisu zaustavljali, a tamo gdje me zaustaviše da me bez nekog prigovora propustiše dalje. I danas ne mislim da su mi vjerovali, ali jedna je činjenica bila i za njih tvrdoglavo nepobitna: nepoznat čovjek, bez oružja, s dvije nekakve potvrde o nekakvom hodočašću (koje sam u Zagrebu dobio od dvojice svećenika kako bih u katoličkih župnika lakše potražio prenoćište), uza sve priveden od dvojice nenaoružanih staraca nakon što je prošao dvadesetak kilometara »barikada« i punktova njihovih bogato naoružanih suboraca – neshvatljiva zagonetka nalazila se neuomljivo tvrdoglavo pred njima. Kako? S jedne ih je strane zbunjivala moja pojava i držanje, a s druge im je bijes bivao sve veći zbog nemogućnosti odgonetke te neobične pojave, a sve je još više opterećivala svijest da pred njima stoji katolik, Hrvat, dakle: neprijatelj! Na jednoj potvrdi bio je jasan pečat župe Bezgrešnog Srca Marijina, Jordanovac – Nadbiskupija zagrebačka, a na drugoj je stajalo: Vicepostulatura sluga Božjega Vendelina Vošnjaka, Zagreb, Kaptol..., a ovo »Kaptol« snažno im je upalo u oči. Slijedile su pogrde kardinalu Kuhariću, Svetom Ocu, Vatikanu... Držeći jednu potvrdu, jedan je »milicioner« čitao i komentirao: kakvo hodočašće, kakav mir – ide on podizati moral ustašama! A zatim je naglas pročitao: »Ivica, Bog Te pratio i čuvao, a Vas koji ćete mu pomoći nagradio milošću i mirom.« Nakon ovoga je dodao: »E, Ivice, prevario si se – nije te Bog sačuvao!« Mislio je, dakako, poradi toga što sam dospio u njihove ruke. Čini mi se da sam se na to pomalo i nasmijao, ali nisam ništa odgovorio. Tek sam se pokušao hrabriti – tek sada i slijedi čuvanje ili ne-čuvanje. Ta, nije čuvanje sprečavanje čak i dodira s nevoljom nego zaštita i snaga upravo u samoj nevolji.

Deset do petnaest minuta trajala je verbalna borba u kojoj sam, što sam kraće mogao, odgovarao na brojna provokativna pitanja i upadice, a najčešće tek mirno šutio. Primijetio sam da se jedan »milicioner«, onaj u plavoj odori, drži sve korektnije i pažljivije. Prvi je počeo s ostrim pitanjima, ali je iz minute u minutu postajao sve impresioniraniji situacijom i mojim (zar mojim? »...jer nećete govoriti vi, nego će Duh Oca vašega govoriti preko vas...«), i meni gotovo neshvatljivim odgovorima i držanjem. Bio sam i sam dobrano impresioniran čitavom atmosferom, kako oko mene (psovke, bijes i žučni napadaji i grozne prijetnje), tako i, nasuprot tom izvanjskom nemiru, nekakvim čudesno navirućim mirom u meni (baš kao da se u njihovu prijetećem bijesu ne radi o mojoj glavi). Kao da sam, na trenutak, više promatrač nego sudionik tog, po moj život, tragično mogućeg zbivanja. U jednom sam trenutku i sam poželio »sa

strane pogledati« samoga sebe te sam se polako sagnuo i nastojao neprimjetno podići ruke desetak centimetara od tijela da bih provjerio drhtim li ili ne, jer nikakav osjećaj ubrzanog »lupanja« srca nisam imao, niti osjećao drhtanje. Pokret ruku bio je i meni samom zapanjujuće miran, bez i najmanjeg podrhtavanja te sam shvatio čime je zapravo impresioniran »milicioner u plavom«.

A ostali su nastavljali s verbalnim napadajima, omalovažavanjima mog hodočašća, a sjetiše se i tragedije svojih suboraca na koranskom mostu u blizini Karlovca. Predbacivali mi: »Znaš li da su tvoje ustaše masakrirali... poklali,... itd. naše; a da vjerujemo u nekakav tvoj mir!« Nije pomogao odgovor da bilo što što su učinili drugi, nisam učinio ja, nego evo stojim pred njima bez oružja s nakanom hodočašća koje je poradi svih strahota i poduzeto. Bijes je samo još više rastao, nizale su se sve teže psovke i prijetnje, a sve je kulminiralo njihovim međusobnim postavljanjima pitanja o nakanama koje prema meni misle poduzeti. Slijedilo je: »Što ćemo sad s njim?« I odgovori: »Što? Zna se... zaklat kao što su njegove ustaše naše ljude!« Jedan me ispitivački mjerkao i zapitao ostale: »Hoćemo li ga metkom ili nožem?« Ni sâm nisam bio svjestan kako sam uzmogao reći: U vašim sam rukama, pa kako vi hoćete!

I dok je onaj koji je pitanje postavio sputanog i tijela i same sputane misli »zurio« u mene, jedan se omanji »milicioner« (koji je sve čitavo vrijeme bio u gostionici te izlazio samo do praga, a inače me neprestance nervozno gledao kroz staklo) nije više mogao suzdržati. Kako sam bio okrenut prema gostionici, već sam ga bio zapazio te mi je, čim je krenuo, bilo jasno da mi kani prići i napasti me. Prišao je bez riječi, nakratko zastao, mrzovoljno me pogledao (kako sam bio na povišenom, morao je visoko podići glavu), a zatim me snažno pljusnuo po obrazu. Istodobno mi je mislima prolazio redak »udari li te tko po desnom obrazu, okreni mu i drugi« i nešto, kao nekakva nevidljiva ruka, tjeralo je moju glavu da se okrene i uočljivim primicanjem i podmetanjem izmami traženje druge pljuske. Ovaj se nakratko zbunio, ali me, razumjevši pokret glave, ubrzo drugom rukom pljusnuo po drugom obrazu. I dalje mi se činilo da nešto ipak nadahnjuje moje držanje i govor, jer slijedilo je »poradi Boga svojega ja vam opraštam«. Zasiurno tada nisam ni bio svjestan opraštam li ja išta ili ne opraštam i zašto opraštam, jer osjećaj koji me tada prožimao i u koji sam zapravo bio više postavljen negoli je on bio izvorno moj, taj osjećaj tada i nije posjedovao nagnuće mržnje. Takvo nagnuće mržnje kao da je »nešto«, gotovo preventivno, ugušilo.

Sada i ostali skočiše na me te me počеше udarati nogama. Tek što sam pao na zemlju već me netko pridizao, a u slijedećem trenutku već sam sjedio na stražnjem sjedalu patrolnog vozila koje je kretalo i napuštalo razjarene »milicionere«. Ipred mene su sjedila dva njihova sudruga: vozač i pokraj njega »milicioner u plavom«. Ovaj me naime istrгнуo iz ruku

ostalih te ugurao u vozilo tako spretno te nisam ni primijetio kada je otvorio vrata na vozilu. Sjedio sam u vozilu a da udarce koje sam dobio nisam ni osjećao te već tada nisam mogao ni znati koliko me puta i gdje udariše.

*Tamnica kao rođendanski dar ili
»svakom je danu dosta njegove muke«*

U vozilu se dijalog nastavio. Na moje riječi nakon pljuske i poslije pojašnjenja pojma oprostjenja, »plavi« je »milicioner« odvratio: »Ovdje toga nema nego 'oko za oko, zub za zub'«. Izrekao je to kao njihovo pravo presude silom ali je, nesvjesno sâm osluškujući prazninu vlastitih riječi, zašutio pred suprotnom logikom čije je rezultate maloprije vlastitim očima začuđeno gledao.

U »milicijskoj« postaji u Veljunu i nisam morao iznova odgovarati na provokativna pitanja novih znatiželjnika, jer to je umjesto mene, naširoko obrazlažući, učinio »milicioner u plavom«, ponavljajući ovima riječi koje mi nisu izlazile iz glave: »Oni ga tuku, a on njima: poradi Boga svojega ja vam opraštam.« Možda su se ovime pokušavali i zabaviti i nasmijati neobičnom »čudaku« kojega su, evo, dobili »na čuvanje«, ali se osjećalo da pomalo sumnjaju da su baš s ovakvim vlastitim sudom »načistu«.

Tako mi je započeo prvi dan tamnovanja, na rođendan, 1. listopada 1991. Ali osjećaj je htio da mi se sve čini nekako poznatim, kao dugogodišnjem, iskusnom uzniku. Taj me osjećaj nije nimalo plašio, dapače, ulijevao mi je sigurnost. Čak sam osjetio nekakvo zadovoljstvo što je još jedan dan hodočašća, protekao, zapravo, sretno, jer ni na kakvu nesreću poradi utamničenja nisam pomislio! Čak sam i »prenočište« lako pronašao! Jesam li tada bio svjestan za koliko sam noći pronašao »prenočište«? Svakako – ne! Jesam li bio svjestan da mi život i dalje, ili makar tjelesno zdravlje, stoji pod velikim znakom pitanja? Nakon veljuskog iskustva i kakvog-takvog mira u tamnici, vjerujem da ni toga nisam bio sasvim svjestan, ali o »sutrašnjem danu«, to sam tada jasno osjećao, neka »razmišlja« »sutrašnji dan«! Čvrsto sam se nadao i vjerovao da će se za njega pobrinuti isti Onaj koji se pobrinuo i za današnji, a tako odista i za svaki sljedeći.

Nikad se riječima ne može približiti sam unutarnji osjećaj koji je »zagarantirao« izvorni autor »logike malenih«: »Dakle, ne brinite se tjeskobno za sutrašnji dan, jer će se sutrašnji dan brinuti za se! Svakom je danu dosta njegove muke!« (Mt 6,34).

113 DAYS IN PRISON

Ivica Relković

Summary

Little by little it has become known to the whole world the nonsense and horror of the war in Croatia in which church towers, convents and other sacral objects, cultural monuments, hospitals, kindergartens... are the central and "favorite" target for destruction. In this war children, civilians and innocents are dying. Alone, unarmed, a young man makes his pilgrimage among the brutal četniks. He presents here some of his experiences after 113 days in prison, as a testimony and a warning.